

*Т.В. Шулякова – студентка IV курсу Київського університету права НАН України;
науковий керівник – канд. юрид. наук, проф., зав. кафедрою теорії держави і права
Київського університету права НАН України С.В. Бобровник*

“ПРАВА ЛЮДИНИ”, “ПРАВА ОСОБИ” ТА “ПРАВА ГРОМАДЯНИНА”: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ ТА ЇХ КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ

Визначення правового статусу людини, громадянина та особистості пов’язується із формуванням розуміння даних термінів, оскільки їх особливості та зміст понять безпосередньо впливають на аналіз статусу позначуваних ними осіб.

Зазначені категорії позначаються та різняться між собою найменуванням учасників правових зв’язків, статус яких регулюється Конституцією України, іншими нормативно-правовими актами.

Аналіз конституцій країн СНД свідчить про те, що в них, перш за все, окреслюється правовий статус особистості як суб’єкта прав і свобод, що належать людині і громадянину [1]. Тим самим вони приводять у відповідність національне законодавство до міжнародних документів.

Важливо встановити, які спільні риси існують між поняттями “права людини”, “права громадянина”, “права особи” в аспекті їх співвідношення з правами і свободами. Розділ другий Конституції України має назву “Права, свободи і обов’язки людини і громадянина”, тому поняття “людина” і “громадянин” офіційно закріплені в діючому Основному Законі. Співвідношення між цими категоріями, на нашу думку, наступне: права людини – це загально соціальна категорія, яка складається об’єктивно в результаті розвитку і вдосконалення суспільного виробництва і політичної системи суспільства у формі соціальних можливостей користуватися різноманітними економічними, політичними і духовними благами, що існує ще до державного їх закріплення, а права громадянина – це такі права людини, які знаходяться під охороною і захистом держави [2, с. 118-120]. Термін “особистість” є узагальненим і об’єднує поняття “людина” і “громадянин”.

Поняття “суб’єкт” і “особистість” співпадають, якщо Конституція і закони наділяють людину, що легально знаходиться на території України, яка підпадає під юрисдикцію України, правосуб’єктністю. Саме таке положення закріплено ст. 26 Конституції України, яка встановлює, що “іноземці і особи без громадянства, що знаходяться в Україні на законних підставах користуються тими ж правами і свободами, а також виконують такі ж обов’язки, як і громадяни України, за виключеннями, встановленими Конституцією, законами або міжнародними договорами України” [3]. Згідно з Конституцією і законами України, суб’єктом права визнається кожна людина, яка знаходиться на території України. Таке розуміння і обумовлює поняття прав людини.

Правове положення мігруючого населення зумовлюється виключно статусом прав людини, який охороняється будь-якою державою у відповідності до вимог конституції і норм міжнародного права. Тому

конституції країн світу, що відображають встановлені в міжнародно-правових актах терміни, говорячи про права людини, використовують слова: “кожен має право”, “всі”, “кожному гарантується” тощо. Права людини застосовуються і в тих випадках, коли текст конституції закріплює безособовий обов’язок держави щось “визнавати”, “охороняти”, “гарантувати”, “забезпечувати”. Але коли мова йде про права, якими наділені виключно громадяни даної держави, то використовують формулювання “громадяни мають право”. Наприклад, “громадяни України мають право на свободу об’єднання в політичні партії і громадські організації...” (ст. 36) [3].

Таким чином, різниця в термінах складає відмінність правового статусу людини та громадянина, їх прав та обов’язків. Якщо поняття “людина” пов’язано з категорією “мешканець держави”, тобто населення, що складається з осіб, які мешкають на теренах держави на законних підставах, то поняття “громадянин” означає постійний правовий зв’язок особи і держави, що має вияв в їх взаємних правах і обов’язках.

Аналізуючи співвідношення понять “права людини” і “права громадянина” доцільно враховувати, що хоч вони і згадуються як тотожні, вони не є такими, не є ідентичними. Права людини мають своїм витокком природне право, а права громадянина – позитивне, хоча і ті, і інші мають невід’ємний характер. Права людини є основними, вони притаманні всім людям від народження, незалежно від того, чи є вони громадянами держави, в межах якої живуть, чи ні, а права громадянина включають в себе лише ті права, які закріплюються за особою в силу її приналежності до держави (громадянство). Отже, громадянин певної держави володіє повним комплексом прав, що належать до загальноновизнаних прав людини та всіма правами громадянина, які визнаються в певній державі [4, с. 159].

На нашу думку, права громадянина є своєрідним обмеженням рівності між людьми, оскільки ними володіють лише особи, які мешкають в країні і мають її громадянство, адже громадяни мають право приймати участь у виборах у вищі і місцеві органи державної влади, в органи місцевого самоврядування, у загальнонаціональних і місцевих референдумах, користуватися правом рівного доступу до державної служби, приватної власності на землю, бути членами політичних партій тощо.

Особи, які не мають громадянства певної держави, такими правами не наділені. Така дискримінація, що допускається міжнародним співтовариством, обумовлюється правомірним бажанням кожної держави надати вказані права лише особам, які тісно пов’язані з долею держави і в повному обсязі виконують конституційні обов’язки.

На нашу думку, теорія конституціоналізму в сучасній державі пов’язується не лише із характеристикою державно-владних відносин, а і повинна мати напрацьовану теоретичну основу, до якої і належать проблеми співвідношення категорій “права людини”, “права громадянина” та “права особи”.

Література

1. Новые конституции стран СНГ и Балтии: Сб. док. Межпарламент. ассамблея СНГ, Центр публич. права; [Сост. Ю.А. Дмитриев, Н.А. Михалева; Отв. ред. и авт. предисл., Н.А.Михалева]. – 2-е изд. – М.: Манускрипт, 1997. – 663 с.
2. Эбзеев Б.С. Конституция. Демократия. Права человека. – М.: АО “Пул”, 1992. – 130 с.
3. Конституція України. – К., 2005. – 56 с.
4. Баглай М.В. Конституционное право Российской Федерации. Учеб. для юрид. вузов и ф-тов. – М.: Норма: ИНФРА-М, 1998. – 741 с.

Шулякова, Т.В. „Права людини”, „права особи” та „права громадянина”: співвідношення понять та їх конституційне закріплення [Текст] / Т.В. Шулякова ; наук. кер. Бобровник С. В. // Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти : зб. тез доп. І Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (8-9 грудня 2006 року) / Українська академія банківської справи Національного банку України. – Суми, 2006. – С. 94-96.